

Beneš, Pavel

Pomístní jméno "Padělky"

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1965, vol. 14, iss. A13, pp. [109]-113

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100353>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PAVEL BENEŠ

POMÍSTNÍ JMÉNO „PADĚLKY“

Zatímco místní názvy obcí (dědin, vesnic, měst) jsou již dlouho předmětem zkoumání,¹ zůstává pozadu výzkum pomístních jmen, kterých je na tisíce. Dosud vlastně ani nebyl proveden soupis těchto názvů, ale naštěstí je jich většina zapsána v pozemkových knihách a v katastrálních i jiných mapách, a tak je třeba jenom jít k těmto zdrojům a začít rozebírat různé názvy. Tak např. lanžhotský pomístní název *Prátňa*, vypadající po grafické a zvukové stránce takřka slovansky, skrývá v sobě německé označení širokého pole — Breiten-(feld).²

V tomto článku se pokusím o výklad jména, které dobře znají Moravané, ale méně je známé v českých krajích. Není jako název trati v Trávníčkově slovníku,³ ani v etymologickém slovníku V. Machka,⁴ ani ovšem v nejnovějším spisovném slovníku.⁵ Jde o místní název *Padělky*, který patrně u každého Čecha, neobeznámeného s toponymií, vyvolá představy něčeho padělaného, ať se myslí na peníze nebo umělecké výtvary, tj. spojuje se slovesem *dělati*. Ale protože se představa něčeho padělaného nijak nedá spojovat s názvem pozemku, hledá se vysvětlení v dalším možném kořeni, spojuje se se slovesem *dělití*, se substantivem *díl*. Zde už jsme na správné stopě, jde skutečně o kořen *dělъ*, který je ve slovese *dělití*, ale setkáváme se zde navíc se zajímavým problémem významovým, způsobeným vlastně zásahem jiného jazyka, a to rumunštiny.

K zjišťování názvů tratí dosti dobře poslouží též materiál sebraný v moravské vlastivědě,⁶ kde se zřejmě odpovídalo podle bodů dotazníku i k tomuto problému. Prohlédl jsem za tím účelem tyto okresy: blanský, břeclavský, frenštátský, hranický, hrotovský, hustopečský, klobucký, kroměřížský (2 díly), lipenský, litovelský, moravsko-krumlovský, rožnovský, rýmařovský, strážnický, valašsko-meziříčský, vsatský a uničovský. Ve vlastivědách je uváděn materiál i podle katastrálních map z 18. století a zvláště se připomínají názvy dosud používané, ale materiál není úplný, u některých obcí vůbec nejsou zaznamenány názvy tratí, jinde jsou uváděny „nejčastější názvy“ nebo dovětek „a podobné“. Ale i tak je bohatství tvarů překvapující a jazykozpytci budou mít s nimi mnoho práce.

Mnohem zdoluhavější, ale zato tím zajímavější je hledání názvů tratí na mapách tzv. speciálních v měřítku 1 : 75.000. Hledal jsem na těchto speciálních mapách: Brno, Hodonín, Jevíčko, Lanžhot, Uherské Hradiště, Uherský Ostroh—Nové Mesto, Velké Meziříčí a dále na mapě Tišnov v měřítku 1 : 50.000. Ve srovnání s předcházejícím zdrojem, přicházíme na menší počet názvů, ale zato si můžeme učinit představu o terénu. A to je vlastně klíčem k rozluštění názvu Padělky. Poznatek se pak dá ověřit buď přímo v terénu anebo dotazem u místních obyvatelů, jak padělkový terén vlastně vypadá.

Z uvedeného vyplývá, že zde bude řešen problém jen částečně, že nebude vyčerpán materiál z jednotlivých obcí a že ani nebude zjištěno, kam všude tyto názvy zasahují. Chceme však ukázat, jak zajímavé problémy se vyskytují při rozboru názvu Padělky. Jsou to problémy: 1. tvaru, 2. čísla, 3. rodu, 4. významu, 5. výpůjčky

z rumunštiny, 6. změny předpony *po-* v *pa-*, 7. zdrobnělin, 8. převzetí do němčiny, 9. pozbytí původního významu, 10. výskytu, 11. různých přívlastků a 12. rozšíření slova.

1. Tvar *Padělky* se vyskytuje na zkoumaných mapách 15krát, ve vlastivědách 168krát, ale tvar *Podělky* jenom 2krát. Jednou v katastru obce Loučky,⁷ ačkoliv jinak se v celém okrese vyskytují v 13 případech jen tvary *s a*, a jednou v katastru obce Želechovic,⁸ kde je uvedena rovnice *Padělky = Podělky*. Znamená to patrně, že se oba tvary vyskytují současně a bez rozdílu významu. Vzhledem k frekvenci tvaru *s a* můžeme soudit, že v obou uvedených příkladech se změnil tvary *s a* na tvary *s o* vlivem významu slovesa *dělit*. Tatáž změna nastala podle našeho mínění, společně s další změnou, i v tvarech na Jihlavsku, *Na podílcích*, již. od Kamenice, a *Podílky*, již. od Číchova. Při rozboru terénu ukážeme, proč se domníváme, že i na Jihlavsku byl původní název *Na padělcích* a *Padělky*. — Ale v jednom případě by se mohlo soudit, že se původní *o* uchovalo, a to v tvaru *Podjelíky*, záp. od Myjavy, kde rovněž použijeme k argumentaci tvaru terénu. I pravopis by ukazoval na to, že se slovo chápalo ne jako *po-dielíky*, ale jako *pod-jelíky*, že zde nastala kontaminace s předponou *pod*.

2. Zatímco na zkoumaných mapách nemáme singulárový tvar *Padělek*, vyskytuje se ve vlastivědě zhruba 20krát. Je však samozřejmé, že se *Padělky* v terénu dělily na jednotlivá pole a že se pak těmto jednotlivým polím říkalo *Padělek*. V různých okresech je mezi singulárovými a plurálovými tvary *Padělek—Padělky* tento poměr: Blansko 1 : 9, Břeclav 0 : 6 (ale *Padělek* je v Lanžhotě dobře známý), Frenštát 0 : 0, Hranice 2 : 6, Hrotovice 1 : 7, Hustopeče 1 : 3, Klobouky 0 : 10, Kroměříž 8 : 86, Lipník 2 : 10, Litovel 0 : 3, Mor. Krumlov 0 : 14, Rožnov 0 : 0, Rýmařov 0 : 0, Strážnice 2 : 10, Val. Meziříčí 2 : 1, Vsetín 0 : 0, Uničov 1 : 3.

3. *Padělek* je tvar rodu mužského a rovněž plurál *Padělky*. Vyskytuje se však další tvar, *Padělka*, který vypadá jako singulár feminina. Na mapách jsou to pomístní názvy: trigonometr 248, záp. od Šardic (Hodonín), trigonometr 200, vých. od Josefova (Hodonín) a trigonometr 526, u Mor. Chrástové (Jevíčko). Dále je v katastru obce Rybníčka⁹ a v katastru obce Veliké Lhoty.¹⁰ V posledním případě autor vlastivědy uvádí v závorce, že genitiv je na *-ek*; máme tedy co činit s tvarem plurálovým. Tvar *Padělka* je plurál neutra, vytvořený analogicky jako pomístní názvy *Uhliska*, *Ujmiska* (které však mají sg. *Uhlisko*, *Ujmisko*). Patří sem i trigonometr Dila 368, záp. od Veselé, na mapě Uh. Hradiště, který má též význam jako např. Díly 325, u Želechovic nad Dřevnicí na téže mapě.

4. Co vlastně znamená *Padělek*? Zmínili jsme se už, že význam slova není uveden ani v Trávníčkové ani v Machkově slovníku, ale je zapsán v Příručím, podle kterého jde buď o pole nebo louku. Z dosud prozkoumaného materiálu avšak nevyplývá, že by se tak označovaly i louky. Zkoumáme-li terén podle mapy nebo přímo na místě, docházíme k zajímavému závěru: *Padělky* jsou vždy u nějakého kopce, kopečka, např. v Lanžhotě „sú *Padělky* pod Hrubým vřskem“, i když je to pouze kóta 161 (mapa Lanžhot). *Padělky* u Vlčnova jsou záp. od kóty 308 (mapa Uh. Hradiště), záp. od Níhova jsou *Padělky* pod kótou 471 (mapa Velké Meziříčí), zmíněné *Podjelíky* u Myjavy jsou pod trigonometrem Diely 372 (Uh. Ostroh a Nové Mesto), názvy z Jihlavska *Na podílcích* jsou pod vrchem 622 a *Podílky* pod Vlčí horou 568 (mapa Jihlava). Severně od Zastávky u Brna je kóta 455 *Na padělkách*, a to jako jediný případ v lese. Už bylo výše uvedeno, že *Padělka* jsou názvem tří trigonometrů (u Šardic, Josefova a Mor. Chrástové). Z těchto a jiných příkladů můžeme tedy indukovat, že *Padělek*, *Padělky*, *Padělka* aj. znamenají terén na kopci nebo pod

kopcem. Dále pak můžeme dedukovat, že v tomto slově by se mohl hledat prvek, znamenající kopec.

5. A tu nám přichází na pomoc slovo *diel*, vyskytující se i na Moravě v tvaru *díl*, *díly*,¹¹ v toponymické tautologii *Vrchdiel*,¹² ale především desítky názvů *diel*, *diely* a pod. na Slovensku,¹³ které pocházejí z názvu rumunského *deal*¹⁴ a to zase ze slovenského *děľ*.¹⁵ Tak se okruh uzavírá: z významu *děľ*, z kterého je odvozeno sloveso *děľiti* se přes tvary *deal*, *diel*, *Podělek*, *Padělek* s významem kopec (pod kopcem) dostáváme k názvům *Díly*, *Podílky*, v kterých se už zase víc cítí význam „něčeho děleného“, a na význam „kopec“ se úplně zapomíná.

6. Je třeba dotknout se i změny předpony *po-* (ke které se vrátily tvary v Louče, Želechovicích, u Kamenice, Čichova a která se možná zachovala v tvaru u Myjavy) v *pa-*. O ní praví V. Machek¹⁶ s. v.: „Zdloužení... pravidelné v jmenných odvozeninách od sloves: *po-mníti* ... *paměť*, *posekati*—*paseka*...“ Je však docela možné, že zde máme zachován původní tvar předpony *pod*, podle V. Machka¹⁷ z ide. *upo*, odpovídajícího řeckému *hypo*. Je tedy možno vycházet z tvarů *po-diel*, *pa-diel* majících význam „pod kopcem“. *Pa-diel* se mohlo zachovat v názvu *Padělský mlýn* (záp. od Lipova na mapě Uh. Ostroh a Nové Mesto).

7. Zdrobněliny k výše uvedeným tvarům jsou vytvořeny pomocí přípon *-ek* nebo *-ík*: *po-dielík* (zachované u Myjavy), *padělek* (zjištěné ve výše uvedených 20 dokladech). Zatímco slovenský tvar si zřejmě uchoval význam něčeho drobného, český tvar *Padělek* se už jako deminutivum necítí. Proto je pochopitelné, že se vytvořila nová deminutiva, a to napřed *Padělík*, např. *Zadní Padělíky*¹⁸ a potom *Padělíček*,¹⁹ *Padělíčky*²⁰ a *Padělěčky*.²¹ Obdoba je stejná jako v rodném jméně Pavel—Pavelek—Pavlík—Pavlíček. Dokladem, že se slovo *Padělek*, *Padělky* necítilo jako deminutivum, jsou přívlastky „hrubé, velké“, kde by vlastně nastávala *contradictio in adiecto*.

8. Že se pozapomnělo na původní význam „pod kopcem“, může dosvědčovat i přejetí názvu *Padělky* německým obyvatelstvem, resp. tím, kdo prováděl zápis v katastru. V obci Hradec je název *Aufn Padělken*²² a v Uherčicích *Padělken am Hakel*, *Mittelpadélken*. *Padélken am Stockründer*.²³ Kdyby *Padělek* znamenal „díl“, pak bychom mohli očekávat v německém překladu *Teil*, což se ostatně zase počesťuje na *tál*. Mezi německými názvy tratí v Našiměřicích se zachovaly jediné *Padělky*.²⁴

9. Dalším dokladem, jak se stal název *Padělky* vlastním jménem a pozbyl svůj původní význam apelativa, je složenina *Odrapadělky*²⁵ v Bezměrově, kterou autor vlastivědy tlumočí jako *Padělky od drah*.

10. Zajímavý je problém výskytu našich názvů v různých okresech, jak je už zřejmé ze statistiky singulárových a plurálových tvarů v odstavci 2. V okresech Frenštát, Rožnov, Rýmařov a Vsetín se podle autorů vlastivěd nevyskytují vůbec. (Upozornili jsme ovšem na možnost neúplnosti údajů.) Jsou to okresy, kde bylo méně půdy k provozování zemědělství. Zato na Kroměřížsku je téměř stovka názvů *Padělky* a *Padělek*. Tam se usazovali zemědělci, kteří jménem *Padělky* označovali vhodnou zemědělskou půdu, lehčí, na mírně zvlněném terénu, kde se půda lehce zpracovávala, kde obilí brzy dozrávalo a nebylo nebezpečí polehnutí; právě to jsou terény pod kopcem.

11. Při takové spouště názvů, jaké nalézáme na Kroměřížsku, muselo nastat rozlišování různých *Padělků* pomocí přívlastků shodných i neshodných: *Horní padělky* (I, Bělov, str. 273), *Malý a Hrubý padělky* (I, Drahlov, str. 306), *Padělky v příkopách*, *Padělky u Planý*, na *Planých padělkách* (I. Chropyň, str. 397), *Padělky*

od dubných, Padělky u Hradecka, Padělky nad a pod Rasinou, Loučný padělky, Padělky od Zvolenova, Padělky od Koutů (II, Kyselovice, str. 451), Krátký a dlouhý padělky (II, Němčice, str. 475), Zadní padělky od lesa, Padělky za Vrbátkama, Padělky nad loučkama, Padělky přední, malé a nad loukama (II, Popovice, str. 487), Padělek přední a zadní, Padělek za močidlem, Padělek za kostelem, Padělky za školou (II, Rataje, str. 516), Padělky malý a hrubý, padělky za mlýnem, za Hájem a na Lubinkách, padělky za humny a pod Křtěnců, padělky podsednický, padělky u Vinohradů (II, Šešovice, str. 535). Také v jiných okresech: Padělky nad Bednárnou, nad „Hromodolem“, Padělky u Městečka (Klobucký okres, Klobouky, str. 55), Padělky pod Pohledny, Padělky nad Humny (tamtéž, Diváky, str. 98). — Domníváme se, že časté určení pomocí předložek „pod, nad“ svědčí rovněž o zdvíhajícím se tvaru terénu.

12. K nejzajímavějším problémům výskytu našich názvů patří sledování, kam až zasahují. Zatím jsme zjistili nejseverněji Padělka u Mor. Chrástové, nejvýbědněji a nejjižněji slovenské Podjelky u Myjavy a nejzápadněji zakuklené tvary Na podílcech a Podílky na Jihlavsku. Zdá se, že pomocí těchto názvů budeme moci sledovat pohyb zemědělské kolonizace od východu.

POZNÁMKY

¹ Frant. Černý a Pavel Váša, *Moravská jména místní*. Výklady filologické. Brno 1907. V předmluvě se připomínají dřívější práce.

² Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha 1957. Prátňa se zde uvádí jako plurál, ale Lanžhotský výraz se vyskytuje i jako singulár feminina: „Kolik árů má prátňa?“

³ František Trávníček, *Slovník jazyka českého*. Praha 1952.⁴ Padělek je podle něho nářečně *podíl, díl pole*; nepokládá ho tedy za pomístní jméno (str. 1118).

⁴ *Etymologický slovník...* Padělek je zde citován jen v hesle o předponě *pa-* jako odvozenina z *padělati* (str. 346).

⁵ *Slovník spisovného jazyka českého II*. Praha 1961, str. 479.

⁶ *Vlastivěda moravská*. Vydával Musejní spolek v Brně.

⁷ Jan Baďura, *Lipenský okres*. Brno 1919, str. 213.

⁸ Viktor Pinkava, *Unčovský a Rýmařovský okres*. Brno 1922, str. 252.

⁹ Tamtéž na str. 211.

¹⁰ E. Domluvil, *Val. Meziříčský okres*. Brno 1914, str. 273.

¹¹ V. Machek, *Etymologický slovník...*: „na Valašsku *Dil(y)* je časté pomístní jméno vrchů“ (str. 86).

¹² P. Beneš, *Une tautologie toponymique*. SPFFBU A 12 1964, str. 43-46.

¹³ *Nízke Tatry*. Modra—Harmónia 1960. 1,1: Tlstý diel 992, jhozáp. od Lubochně; 1,2: Diely, severozáp. od Černové, Diel, již. od Sidorova; 1,4 Diel 651, sev. od Lipt. Ondrášové; 2,1 Diel, vých. od Lipt. Ondreja, Diel, jihových. od Král. Lehoty; 2,3 Dielnice, již. od Štrby; 4,1 Diel, záp. od Svarína; 4,4 Starý diel 1048, vých. od Lipt. Tepličky; 5, 1 Horný diel 1000, již. od Šp. Doliny, Panský diel 1100, jihových. od Šp. Doliny, Malý diel 932, jihových. od Šp. Doliny; 5,2 Diel, sev. od Moštenice, Dielnice, již. od Podkonic; 5,3 Dielec 552, sev. od Hronova, Bukový diel 640, sev. od Predajné, Bukový diel 777, sev. od Hronova, Čierný diel 1145, sev. od Ráztko, Holý dielec 913, již. od Predajné; 5,4 Dolný Diel 621, sev. od Podbrezové, Horný diel 833, severových. od Hor. Lehoty. — Z této ukázky (zvláště výškových bodů) je vidět, že *diel* znamená na Slovensku skutečně „kopec, vrch, hora“.

¹⁴ V. Machek, *Etymologický slovník...*: „ale jinde v Karpatech a zčásti jistě i zde je ten význam přejat z rum. *deal* hora“ (str. 86).

¹⁵ *Dicționarul limbii romine moderne*. (București) 1958, str. 217: „DEAL, dealuri, s. n. ... Slav (v. sl. dělů). V. Machek, *Etymologický slovník...*: „což je samo ze slovan. *dělъ* = díl, neboť hory a pohorí byly předělem oblastí“ (str. 86).

¹⁶ V. Machek, *Etymologický slovník...*, str. 346.

- ¹⁷ V. Machek, *Etymologický slovník* ..., str. 380.
¹⁸ F. Peřinka, *Kroměřížský okres I.* Brno 1911, str. 407 (v Jarohňovicích).
¹⁹ J. Baďura, *Lipenský okres.* Brno 1919, str. 306 (v Tršticích).
²⁰ J. Knies, *Blanský okres,* Brno 1902, str. 189 (v Šošůvce).
²¹ F. Peřinka, *Kroměřížský okres II.* Brno 1912, str. 571 (ve Vážanech).
²² V. Pinkava, *Unčovský a Rýmařovský okres.* Brno 1922, str. 139
²³ Ladislav Hošák, *Hustopečský okres.* Brno 1924, str. 193.
²⁴ V. Haňák, *Mor. Krumlovský okres.* Brno 1913, str. 271.
²⁵ F. Peřinka, *Kroměřížský okres I.* Brno 1911, str. 279.

SUR LE NOM DE LIEU PADELKY

Ce nom se rencontre surtout en Moravie et désigne un terrain doucement élevé. Il n'a rien affaire au mot commun „padělek“ (= faux, contrefaçon) et tire son origine du nom slovaque *děľ* signifiant non seulement „partie“, mais aussi „colline“, signification venue sur notre territoire par l'intermédiaire du roumain (deal) qui l'emprunta jadis au slave (*děľъ*). Or, Padělky, composé de *po-* et de *děľъ*, signifie „sous-colline“. A côté de Padělky, on connaît encore les formes Padělek, Padělíček, Padělík, Padělka, Podělky, Podílky et même, en allemand morave, Padélken.

